

származik belőlük. „Ki tudja, vajjon a fölvilágosodás Magyarországon és Ausztriában Trattner úr nélkül fejlődött volna-e ennyire?” — veti föl a kérdést. A német utazó azt mondja, hogy nevetnie kell, amikor hallja, hogy az emberek oly szörnyen szidják az *utánnnyomókat*, holott alapjában véve többnyire ők az okai annak, hogy ilyen utánnnyomások készülnek: a könyvek szörnyű magas árai teszik szükségessé az utánnnyomást. TRATTNER és SCHMIEDER lenyomatják mindazokat a gyalázkodásokat és gúnyolódásokat, amelyeket ellenük emeltek (50—51. lap).

Ezek ellen a ma „rablókiadások“-nak nevezett új kiadások ellen 1806-ban fölemeli szavát egy magyar szerző is, a következő formában:

Jelentés.

Az általam már három ízben ki adattatott, és mind eddig széjjel küldözött kisebb és nagyobb Keresztyén Katekhismusok [!] felől alázatosan jelentem mind azoknak kik azon könyvek felől nállam tudakozódtak, hogy a' Distractióval együtt járó sokféle veszedségektől meg szabadúlni kívánván, azokat ki nyomtatás és distractió végett Vátzi Typographus Máramarosi Gottlieb Antal Urnak végképen által adtam, a' kinél rövid időn elégséges Exemplárok fognak találtatni az eddigi folyó áron, úgymint a' nagyobbak 24, a' kisebbek 4 kr-okon. A' kiknek tehát e' részben szükségek lészen, betses leveleikkel egyenesen oda folyamodjanak; egyszersmind minden ollyas *Alá-nyomatatók is* [eredeti szövegben kurzív], kik a' mások meg tsalásával nemtelenül kívánnak és szoktak nyerekedni, ezen Híradásomat törvényes oltalmúl vegyék tudtokra. Költ Lepsényben Junius 14-dik napján, 1806.

LÁTZAI JÓZSEF,

Ref. Préd. által. (M. Kurir, 1806. II. 13—14.)

Az „*alányomatatók*“ ellen később, a szerzői jogvédelemről szóló törvény meghozatala előtt úgy védekeztek az írók és nyomdászok, hogy kiadványaikra rányomtatták: „*utánnnyomás tilos*“.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A kolozsvári Heltai-nyomda ismeretlen termékei. SZABÓ KÁROLY RMK I. kötetének 93. száma alatt a következő leírást olvassuk: „*Bécs. 1573. Kalendarium. Krakkói után. Említi Waltherr László, Tud. Gyűjt. 1829. IX. köt. 116., 119. l., ki szerint megvolt csonkán a m. nemz. Muzeum ktárában. Has. Toldy: Új Magyar Muzeum 1853. II. 189. l.*“

SZABÓ KÁROLY a nyomtatványt nem látta; leírása a jelzett ismeretésekre megy vissza. TOLDY FERENC a fent nevezett helyen a követ-

kezőket írja erről a nyomtatványról: „1573-ra ismét ezen Szaniszló Jakab naptára jelent meg magyarul, melyet Jankovich látott, de címlapja nem lévén, a kiadás helyét meg nem határozhatta; a nyomtatás s különösen a végcifrák után mindazáltal Heltainak tulajdonított. Ezt érthette Waltherr László azon 1753-ki *krakói magyar* kalendárium alatt, melyre ... e szókkal utal: *a nemzeti muzeumban levő 1573-ki krakói magyar kalendárium*. Waltherr pontosságát idézéseiben ismerve, nem kételkedhetünk, hogy e maradvány a muzeum könyvtárában meglegyen, s óhajtható bár ennek gondos őre rendező munkája folytában mielőbb reá akadna!”

TOLDY óhajához híven, valóban előkerült a *Kalendárium*, minden bizonnyal még az elmúlt század végén, vagy a huszadik század elején. Címlevele — ahogy a régi leírásból már ismeretes — hiányzik. Így pontos címe nem állapítható meg, de analógiás úton megállapítható teljes bizonyossággal a nyomtatóhelye, mely SZABÓ szerint indokolatlanul *Bécs*.

A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-Könyvtárában őrzött, unikumszámba menő *Kalendárium* egy gyűjtőkötet első darabja: A gyűjtőkötet második darabja a következő: PRACTICA / AZ AZ: / AZ EGEKNEC FORGASSÁ- / bol, és Czillagoknac iaralabol Bőzet- / tet iöuendülés, Christus Wrunk- / nac Bűletésének vtánna va- / lo ebtendőre. / 1573. / Az Iacobeus SztaniBlo / Meltertől. / CRACKOBAN. / A MARS Planeta Wra ez ebtendő- / nec. IVpiter és Venus tarsai.

Ez a nyomtatvány eddig teljességgel ismeretlen volt; bibliográfiánk nem tesznek róla említést. A *Kalendárium* (terjedelme: 26 számozatlan levél, A—C₁₀) és a *Practica* (terjedelme: 16 számozatlan levél, A—B.) minden bizonnyal egy és ugyanazon nyomdának terméke. Betűtípusuk azonos, bár eltérő papírosra nyomták a kettőt.

A nyomtatványok előállítás helyére vonatkozólag a következőket állapíthatjuk meg. A *Practica* címlapján szerepel a *Crackoban* helynév. Ez azonban nem a nyomtatóhelyre, hanem a *Practica* eredeti lengyel szövegírójára, JACOBUS SZTANISZLÓRA vonatkozik. A Krakó mint az előállítás helye éppúgy nem vehető figyelembe, mint a SZABÓ KÁROLY által minden bizonyítás nélkül fölvetett Bécs. Krakó és Bécs helyett vissza kell térnünk oda, ahová már JANKOVICH is (Lásd Toldy fenti hivatkozását!) lokalizálta a nyomtatványt, a kolozsvári HELTAI-nyomdához. A kolozsvári HELTAI-nyomdára vall mindkét nyomtatványnak betűtípusa és a HELTAI műhelyéből kikerült termékeknél gyakran szereplő egy-egy fametszetű záródísz. Hogy nem lengyelországi, hanem erdélyi nyomtatvánnyal van dol-

gunk, az eddigieken felül bizonyítja a *Kalendáriumban* szereplő *Sokadalmoc* (vásárok) jegyzéke, ahol csupa erdélyi városok szerepelnek. Kivételt csak a krakkói vásárok megemlítése képez; ami viszont természetes, — sőt további bizonyítási adatot jelent — hiszen a XVI. században Erdély kereskedői állandóan fölkeresték a krakkói vásárokat. Végül a kolozsvári HELTAI-nyomda termékének kell tartanunk a nyomtatványokat szövegük helyesírása miatt is. Ugyanaz a helyesírási rendszer érvényesül itt is, mint HELTAI egyéb nyomtatványai-ban. (V. ö. erre vonatkozólag: TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, HELTAI helyesírására vonatkozó tanulmányát, HELTAI GÁSPÁR *Hálójának* szövegkiadása bevezetésében. — Bp., 1915. 18—25. l.)

Meg kell jegyeznünk még az eddigiek után, hogy úgy a *Kalendárium*, mint a *Practica* 1573-ra szól, s így az előállítás éve kétségtelenül mindkét nyomtatványnál csakis 1572 lehet.

TOLNAI GÁBOR.

Könyvbecslés a XVII. század elején. A könyv kétszáz év előtti értékéről Magyarországon oly kevés adat maradt ránk, hogy különös fontosságot kell tulajdonítanunk annak a becsléssel ellátott könyvjegyzéknek, mely az Országos Széchényi Könyvtár 612. Oct. Hung. jelzetű kéziratában található (fol. 79—80.). A kézirat TATAI JÁNOS (1669—1725) Komárom vármegye több községében lelkészkedett református prédikátor vegyes tartalmú és élete utolsó két évtizedében keltezett diáriuma. A szövegek mind irodalom-, mind egyháztörténeti szempontból jelentősek, de kiaknázásuk még nem történt meg. Mindössze TATAI-nak részletes önéletrajzát, mely a könyv egyik terjedelmes szövege, adta ki MAKOS GYULA a Történelmi Tár 1903. évi kötetében (138—145. és 280—293. ll.). Pedig már futtában is feltűnik néhány egyházzervezeti irat forrásértéke, s a vallásos és tanító költészet néhány érdekes példája.

Mindjárt a kötet elején egy erkölcsstani versezet áll „*Brevis Ethica*“ címen. Ezt más kéziratból KONCZ JÓZSEF adta ki a *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő* 1883. évi kötetében (379. l.). Ő KAPOSÍ SÁMUEL sárospatak—gyulafehérvári tanár művének tartja. TATAI kéziratában ellenben ezt olvassuk: „*Auctore Greg Tholnai Rasoris*“. A két szöveg csekély eltérést mutat. A Könyvtár még egy variánsát őriz a versnek, — mely, úgy látszik, nyomdai publikáció nélkül is tartósan elterjedt, — mégpedig egy százötven évvel későbbi, 1841-ből való, a TATAIéhoz hasonló, vegyes szövegeket tartalmazó diáriumban (956. Oct. Hung. fol. 36.). TOLNAI BORBÉLY GERGELY-nek egy másik verses tanítása is található a kéziratban. Ez a ház-